

Beszámoló csoportos tanulmányútról

Részvevők:

Arezio Anna, Bácsatyai Dániel, Bojtos Anita, Dabasi Júlia, Dóbék Ágnes, Hende Fanni, Illési Zsófia, Kuffart Hajnalka, Libárdi Karolina, Mészáros Mátyás, Szovák Márton

Küldő intézmény:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba

Fogadóintézmény:

Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano

Időtartam: 2013. március 17-30.

Általános leírás

A Campus Hungary csoportos tanulmányút pályázatot a PPKE BTK Olasz tanszékén folyó kutatásokba való bekapcsolódás céljából adtuk be. A kutatás arra vállalkozott, hogy a milánói és modenai levéltárakban őrzött 1350-1550 közötti időszakból származó Hungaricákat feltérképezze és adatbázisba vegye. Az Olasz tanszéken indult egy szeminárium, amelynek célja ebbe bevezetni a hallgatókat. Ugyanakkor a Campus Hungary pályázat lehetőséget nyújtott arra, hogy az úton részt vegyenek más évfolyamról, sőt más szakról érkező egyetemisták is, s így valóban egyesíthettük az olaszos hallgatók és a történész doktoranduszok képességeit, szaktudását, hogy a forrásokat a lehető legjobban dolgozzuk fel. Az utazás szervezése az Olasz tanszék és a milánói egyetem (Università Cattolica del Sacro Cuore) hagyományos kapcsolatára építkezett. Fogadóintézményünkül ezért választottuk a milánói egyetemet, de célunk volt a jövőbeli kapcsolatok megalapozása a modenai intézményekben is (Archivio di Stato di Modena, Biblioteca Estense

Universitaria), hogy ezzel a saját és más magyar kutatók jövőbeli munkáját is megkönnyítsük. A forrásfeltáró és digitalizáló munkák tehát elsősorban Modenában, másodsorban pedig Milánóban zajlottak.

Az Olasz tanszék kutatásai¹ során fény derült arra, hogy igen jelentős mennyiségű magyar vonatkozású középkori anyagot őriznek a modenai állami levéltárban. Ezek egy részéről itthon semmilyen másolat, mikrofilm vagy egyéb adathordozó, de még híradás sem áll rendelkezésre. A dokumentumok nagy részét Estei Hippolit hagyatéka² teszi ki az 1487-1520-ig terjedő időszakból, valamint négydoboznyi követjelentés a Hunyadi- és Jagelló-korszakból,³ és egyéb diplomáciai levelek.⁴ A Campus Hungary csoportos tanulmányút alatt ebből a forráscsoportból elsősorban azokat digitalizáltuk, amelyekről hazánkban egyáltalán nem ismert bármiféle másolat. A hallgatók munkája révén most a következő, magyar szempontból kiemelten fontos anyagokról készült digitális másolat: Ambasciatori Ungheria 2,3,4, Carteggio Principi Esteri, Busta 1623/2; Amministrazione dei Principi nr. 706, 707, 708, 709, 711, 752, 753, 755, 756, 758, 767, 816, 818, 823, 1505.

A digitalizáló munkát kis, 2-3-4 fős csoportokban végeztük Modenában. Először három csoportot alakítottunk: 1) Arezio Anna, Bácsatyai Dániel, Libárdi Karolina; 2) Dóbék Ágnes, Hende Fanni, Mészáros Mátyás; 3) Bojtos Anita, Dabasi Júlia, Illési Zsófia, Szovák Márton. Az első hét során ketten, Szovák Márton és Mészáros Mátyás elutaztak Milánóba, hogy az ottani két különösen fontos doboz anyagát is befotózzák. A második héten, miután ők visszatértek Modenába, már nem bontottuk meg a kialakult párokat és hármásokat, hanem négy csapatban dolgoztunk tovább. A csoportokon kívül Kuffart Hajnalka a munka folyamatát, az elkészült fényképanyag minőségét ellenőrizte, és emellett a katalógus alapján további, vélhetően magyar vonatkozású dokumentumok áttekintését végezte.

---

¹ OTKA 81430 Vezető kutató: Dr. habil. Domokos György

² Archivio di Stato di Modena, Camera Ducale, Amministrazione dei principi nr. 682-824, 1505.

³ Archivio di Stato di Modena, Ambasciatori Ungheria 1-4.

⁴ Archivio di Stato di Modena, Carteggio principi esteri 1, 3; Documenti di Stati e Città (fuori d'Italia, Ungheria)

A beszámoló további részében az egyes csoportok mutatják be a két hét alatt végzett tevékenységüket.

1) csoport: Arezio Anna, Bácsatyai Dániel, Libárdi Karolina

A modenai levéltárban egyetemünk, a PPKE-BTK egy csoportja két hetes ott tartózkodás során a magyar vonatkozású anyag egy részét digitalizáltuk. A munka olasz tanszékünk OTKA kutatásának forrásanyagát igyekezett rögzíteni, lehetőségeinkhez mérten igényes és minőségi formában, úgy, hogy az általunk készített felvételek később mások tudományos kutatásainak is segítségére lehessenek.

A pályázatban és a munkában résztvevő hallgatók három irányból, három különböző tanulmányi fázisból érkeztek: az olasz tanszék BA illetve MA hallgatói, nyelvtudásuk okán, míg a történelem tanszék részéről jelen levő doktorandusz hallgatók a területet érintő nagyfokú szakértelmük miatt kerültek a csapatba. Az utazást hosszas készület előzte meg, melynek részét képezték általános tájékoztatók, állományvédelmi előadások, sőt még fotózási tanácsadás is. Így a helyszínre érkezve megfelelő eszközökkel és előzetes tudással felszerelve kezdhettük meg a munkát.

Háromfős csoportunk (Arezio Anna, Bácsatyai Dániel, Libárdi Karolina) feladata a ferrarai udvar számára Magyarországról jelentéseket küldő állandó és alkalmi követek levelezésének lefényképezése és digitalizálása volt. A hazai levéltárakban megszokotthoz képest mostoha tárolási körülmények ellenére az iratok döntő többsége kifogástalan állapotban maradt fenn, ám a nedvesség és a gombásodás miatt körülbelül tíz százalékuk nehezen vagy egyáltalán nem olvasható. Az érdekes, ám monotonia-tűrésünket időnként próbára tevő, közel két hétig tartó folyamatos levéltári munka több fázisból állt: először megállapítottuk az irat keletkezési időpontját, majd előkészítettük a fényképezéshez (feltüntettük a dátumot, illetve a *recto* és *verso* oldalakat), lefényképeztük, végül az elkészült digitális képeket egy levéltári

hierarchiával párhuzamos könyvtárrendszerben helyeztük el. Az alapos előkészítésnek köszönhetően már az első naptól kezdve olajozottan, a csapattagok ötletességének hála pedig egyre hatékonyabban végeztük a ránk kiszabott feladatot.

A második hét végére – teljesítve a kitűzött célt – sikerült lefényképezni a Magyarországgal kapcsolatos diplomáciai iratok három alegységét. Az első a 15. század utolsó évtizedeiből származó jelentéseket, a második 1490 és 1508 között keletkezett leveleket tartalmaz (*Cancellaria ducale Estero, Ambasciatori, Ungheria, busta nr. 2, nr. 3*). A harmadik, a hercegi család tagjainak magyarországi levelezését tartalmazó egység zömét Beatrix királyné rokonainak írott levelei teszik ki (*Cancellaria Marchionale Ducale Estense, Carteggio di Principi, Ungheria, Boemia, busta nr. 2*). Reméljük, hogy a több mint 1700 jó minőségű felvételnek köszönhetően a modenai levéltár anyaga megkerülhetetlen forrásbázisa lesz a Mátyás- és a Jagelló-kor, illetve az olasz-magyar kulturális kapcsolatok kutatóinak.

2) csoport: Dóbék Ágnes, Hende Fanni

A Campus Hungary ösztöndíjprogram keretében létrehozott levéltári kutatásban vettünk részt egy 11 fős csoport tagjaiként Modenában. A kutatás célja a modenai levéltárban található magyar vonatkozású anyagok digitalizálása volt, mellyel a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Olasz Tanszékének OTKA munkáját segítettük. Csoportunk olasz szakos BA-s és MA-s, valamint történelem szakos doktorandusz hallgatókból állt. A dokumentumok digitalizálását kisebb csoportokban kezdtük el, a magunkkal hozott eszközökkel. A csoportok a vezető, Kuffart Hajnalka beosztása és utasításai alapján működtek, mindenhol egy BA-s, egy MA-s, és egy doktorandusz hallgatóval. A mi csoportunknak kezdetben tagja volt Mészáros Mátyás is, azonban az eredményesebb, gyorsabb munka kedvéért ő a csoport egy másik tagjával dolgozott tovább néhány nap múlva, ezzel egy újabb munkabázist alkotva. A mi csoportunk csak

számadáskönyveket fényképezett, amelynek munkafolyamata a következőképpen folyt. Vezetőnk választotta ki a dokumentumokat a fényképezésre az általa ismert szempontok szerint. A fényképek készítése előtt úrlapot készítettünk a számadáskönyvről, melyben rögzítettük címét, keletkezésének idejét, a benne előforduló évszámokat, a szöveg kezdetét és végét, a lapok számát, valamint egyéb megjegyzéseinket. Előre elkészített jelzeteket raktunk a fotózni kívánt lap alá vagy részletfotó esetében a lap szélére. Minden esetben ügyelnünk kellett arra, hogy ne takarjunk ki semmilyen információt a kártyákkal, valamint ezeket következetesen használjuk. Egy-egy számadáskönyv fotózása után a fényképeket számítógépre helyeztük és megkezdtük átnevezésüket. A fájlokat a jelzetek szám- és betűjelei szerint neveztük el. A csoportok vezetője ezután elvégezte a képek minőségellenőrzését, amennyiben számára nem elég éles képet talált, kérésére újrafotóztuk, valamint a fájlokat újra átneveztük. Munkánk során az Amministrazione dei Principi 707, 752, 755, 756, 818 és 1505 jelzetű számadáskönyveket sikerült digitalizálnunk.

Kuffart Hajnalka által irányított két hetes levéltári munka nem adott lehetőséget saját tudásunk aktív használatára: nyelvtudást és a korábbi tanulmányok alatt szerzett paleográfiai ismereteket elenyésző esetben tudtuk csak alkalmazni. Ennek ellenére elmondható, hogy nagyon fontos ismereteket szereztünk a levéltári dokumentumok digitalizálását illetően, elsajátítottunk különböző fényképezési technikákat, amelyeket későbbi munkánk során is alkalmazni tudunk majd.

3) csoport: Bojtos Anita, Dabasi Júlia, Illési Zsófia, Szovák Márton

1. A DIGITALIZÁLÁS

1.1. Felszerelés

kompakt fényképezőgépek

Nikon D5000 + Nikon 18–135mm 3.5–5.6 és Sigma 70–300mm 4.0–5.6

Nikon SB600 derítő

Hama Profil Duo III tripod

megj.: A derítőt állományvédelmi okokból nem használtuk.

1.2. Módszer

Formájukra nézve az *Archivio di Stato*ban őrzött magyar vonatkozású dokumentumok szálas iratok és kötetek voltak. A nevezett tagokból álló digitalizáló csoport ezek közül kizárólag kötetformájú számadáskönyveket digitalizált. Kedvező fényadottságú helyet keresve két, savmentes papírból álló könyvtámaszra és fekete posztóháttérre fektettük a soron következő kötetet, majd megfelelő szögben kb. 1,60 m magasra és közel 45°-os dőlésszögbe állítottuk a fényképezőgépet, amelyet előzőleg manuális módban megfelelően beállítottunk (35mm, f/11, 1/30 sec, ISO-640), hogy a dokumentumról a lehetőségeinkhez képest legjobb képet készíthessük. Minthogy a számadáskönyvek méretre és formára eltérőek voltak, ezek a beállítások a digitalizálni kívánt dokumentum adatainak megfelelően változtak.

1.3. Munkafolyamat

A munka kezdetén – a többi csoporthoz hasonlóan – a borítóról és a borító számszerű adatairól készítettünk felvételeket (méret, esetleges kódex-töredék láthatósága, stb.). A gördülékeny és gyors munka érdekében a digitalizálás mechanikus részét fölosztottuk egymás között, ezek mindegyikéért külön személy felelt. A digitalizálás során így jól körvonalazhatóan, de mégis precízen összehangolható módon elkülönült (a) a jelzet-egyenesen szereplő adat helyességének ellenőrzése; (b) a számadáskönyv – állományvédelmileg megfelelő és digitalizálásra alkalmas – beállítása és az aktuális lapszámok (paginák, foliók vagy bifóliók) helyességének ellenőrzése; (c) a képfelvétel rögzítése; és (d) az elkészült felvételek ellenőrzése és digitális tárolóeszközre helyezése. A feladatokat előre meg nem határozott időközönként váltottuk egymás között.

1.4. Munkakörülmények

Megfelelő képesítés hiányában sajnos a modenai levéltár anyagáról nem készíthettünk olyan minőségű felvételeket, mint ahogyan a hazai vagy nemzetközi közgyűjtemények reprográfiai szolgáltatásai vállalták volna. Saját elektronikai felszereléssel dolgoztunk (a fenti fényképezőgépek mellett notebook-okkal és adatátviteli eszközökkel), ez jelentős anyagi kockázatot kívánt minden résztvevő részéről. Ahhoz, hogy a munka elfogadható ütemben haladhasson, a korábban tervezett napi 4–5 munkaóra helyett gyakran 6–7 óra digitalizálásra volt szükség, amely némi fizikai igénybevétellel is együtt járt. A levéltár külön termet biztosított számunkra, ez rendkívül megkönnyítette a dolgunkat, ugyanakkor az állandó hűvös levegő és az iratok állapotából fakadó nehézségek olykor körülményessé tették a munkát. Az Archivio di Stato levéltárosai rendkívül készségesen és nagyvonalúan segítették a digitalizálást, amit ezúton is köszönünk nekik. A dokumentumkezelésnél (iratok kikérése, digitalizálása, új dokumentum átvétele, egyéb problémák) fölmerülő nehézségek sokkal inkább a pályázók szervezetlenségének vagy a rutintalanságból fakadó összehangolatlanságnak tudhatók be.

1.5. A csoport által digitalizált dokumentumok (levéltári jelzetek):

Archivio di Stato di Modena, Camera Ducale, Amministrazione dei principi nr. 706, 708, 709, 711, 753, 758, 767, 816.

2. TUDOMÁNYOS HATÁSOK, BENYOMÁSOK

2.1. A modenai levéltár szerepe a középkori hungarika-kutatásban

A két hét során világossá vált, hogy a középkorvégi magyarországi és észak-itáliai kapcsolatok kutatása szempontjából számos dokumentumot őriz a modenai Archivio di Stato. A magyar vonatkozású adatokkal teli

források a nyelvtörténet, történeti topográfia és számos más segéd- vagy rokontudomány számára nyújtanak gazdag adatsorokat. Ennek ellenére úgy véljük, hogy a forráscsoport bizonyos dokumentumtípusai önmagukban vizsgálva a magyar történelemnek csupán egy kis részét tekintve szolgálnak új, vagy eddigi ismereteinket változó mértékben módosító adatokkal. Fontosnak tartjuk, hogy az itáliai és magyar történelem egészébe ágyazva kerüljenek földolgozásra a digitalizált források, ehhez azonban vélhetően további kutatásokra lesz szükség.

2.2. A középkori anyagon kívül eső magyar vonatkozású dokumentumok

A digitalizálás mellett fennmaradó csekély nyitvatartási időben alkalmunk volt a segédletekben tájékozódni a magyar vonatkozású kora újkori és újkori anyagról is. A levéltárban őrzött, Mohács utáni anyagok egy részéről ugyancsak készítettünk felvételeket. Többségükben szálas, tartalmilag és formailag is egyaránt vegyes iratok, hasonló – vagy néha rosszabb – állapotban, mint a középkori dokumentumok.

3. EGYÉB

A csoport tagjai tisztelettel jelzik a *MÖB Campus Hungary* pályázat szervezői felé, hogy a pályázat során elnyert fejenkénti 150.000 Ft-os támogatás nem érkezett meg a kiutazás – mindkét fél által rögzített és ismert – időpontja előtt, csupán már akkor, amikor a csoport tagjai Olaszországban voltak. Tekintettel arra, hogy az árfolyam kedvezőtlen változása és a kényszerű átváltás, átutalás vagy pénzfelvétel tovább csökkentette a rendelkezésre álló támogatást, az összeg sajnos nem volt elegendő a pályázati célkitűzésben foglalt összes vállalásra, így a csoport tagjai önerőből kényszerültek pótolni a kiesett pénzt. Az utaztatott elektronikai és fotós felszerelések amortizációja pedig ezen felüli kockázattal járt.

A pályázó csoport tagjai a befektetett munka, idő és anyagi ráfordítás mellett igényt tartanak a digitalizált anyag teljes egészére, beleértve az abban szereplő adatok tudományos földolgozásának igényét is.

A pályázat időtartama során készült, nem levéltári iratokról rögzített képek szerzői jogát a szerzők fenntartják.

4) csoport: Mészáros Mátyás, Szovák Márton

A mi csoportunk a Milánóban található iratok fényképezéséhez állt össze, addig más-más csoportokba voltunk beosztva.

Mészáros Mátyás: hétfőn Dóbék Ágnessel és Hende Fannival kezdtük meg a munkát egy számadáskönyvvel. Az első nap folyamán gyakorlatilag csak ismerkedtünk az elvégzendő feladattal, kipróbáltuk a felszerelést, körvonalazódott, hogy milyen munkatempó is várható, mik azok a tényezők, amikre fokozottan oda kell figyelnünk munkánk során. Az adott számadáskönyv viszonylag jó állapotban volt, bár a már kezelt gombás fertőzés nyomai megfigyelhetőek voltak. A második napon ugyanazzal a könyvvel foglalkoztunk, előről kezdtük azt, figyelve az addig felmerülő pontatlanságból elkövetett hibákra. Aznap sikerült is a teljes, mintegy 200 oldalas dokumentumot befotózni és a későbbi adminisztráció és visszakereshetőség megkönnyítése érdekében történő átnevezést is végrehajtottuk.

Szovák Márton: hétfőn Bojtos Anitával, Dabasi Júliával és Illési Zsófiával együtt az „Amministrazione dei principi nr. 706” jelzetű, 154 lapot tartalmazó számadáskönyvet fotóztuk le. A kezdeti szervezési feladatok és a rövid nyitvatartási idő miatt többre nem jutott idő. Kedden a megkezdett számadáskönyv egyes homályosabb részeiről készítettünk felvételeket, majd a 708-as számadáskönyvnek álltunk neki, ami 187 lapból állt. A felvételek ellenőrzése után ismét további részletfotókat készítettünk, továbbá rendszereztük és átneveztük az elkészült fotókat. Az első két nap számadáskönyveiről elmondható, hogy korábbi károsodásaik miatt restaurálták őket, ezért könnyen lehetett velük dolgozni – bár

nagyon sokszor üres, vagy teljesen elmosódott és olvashatatlan oldalakat találtunk.

Közös munka: Szerdán délben indultunk el Milánóba, mire odaértünk, a levéltár már zárva volt. Csütörtökön kezdtünk neki a munkának. Reggel beiratkoztunk a levéltárba, majd miután egyeztettük a részleteket a személyzettel, nekikezdünk a fotózásnak. Három csomónyi szálás anyagról kellett felvételt készítenünk, ezek közül másfelet sikerült zárásig elkészíteni. Ezek a Potenze estere 643 és a 645 első fele voltak. Ezek az anyagok többnyire jó állapotban voltak, a sérült darabokat pedig erősebb papírral védték, így könnyebb volt velük bánni és vigyázni rájuk. Pénteken befejeztük a 645-ös dobozt, és teljes egészében lefotóztuk a 650-est, ezzel az összes – ebben a projektben – feldolgozásra szánt iratot digitalizáltuk. Az átnevezéseket, rendszerbe illesztést Domokos György és Mátyus Norbert tanár urak végezték, nekünk csak fotózni kellett.

A második hét hétfőjén ismét Modenában álltunk munkába. Ezúttal szálás anyagot kaptunk, az Ambasciatori 4 jelzetű, követjelentéseket tartalmazó dobozt kezdtük el fotózni. A csomó 197 eltérő hosszúságú és állagú levelet tartalmazott. Sajnos több levél súlyosan károsodott (megégett, elázott vagy gombás volt), ezért csak nagyon óvatosan lehetett velük bánni, ami megnehezítette a munkánkat. Ezek restaurálva sem voltak és a borítólapok is nagyon öregek és szakadtak voltak, nem védték megfelelően a tartalmukat.

Kedden is az Ambasciatori 4-en dolgoztunk, a csomóból az 1550 előtti dokumentumokat mind digitalizáltuk, és jegyzéket készítettünk a későbbiekéről is (34 db levél a XVI-XVIII. századból).

Szerdán az Amministrazione dei principi nr. 823 jelzettel ellátott iratcsomót fényképeztük le. Ez egy minden szempontból (téma, kor, állag, méret) eltérő csomó volt, találtunk benne ugyanúgy füzeteket, mint szálás anyagot. Ezt is elég rossz állapotban őrzik, de szerencsére a nap végére sikerült befejezni az anyag digitalizálását.

Csütörtökön Hende Fanni segítségével az Amministrazione dei principi nr. 1505 számadáskönyv fotózását fejeztük be. A könyv nagyon jó

állapotban volt, restaurálták, viszont többnyire üres oldalakat tartalmazott. Közben többen dolgoztak a könyvről készült felvételek átnevezésén. Amikor ezzel végeztünk, az a projekt céljaiban meghatározott anyagok feldolgozásának végét jelentette.

5) Kuffart Hajnalka egyéni munkája

A kéthetes modenai tanulmányút alatt azt tűztem ki céloomul, hogy a csoportok digitalizáló munkáját figyelemmel kísérem, és emellett szisztematikusan ellenőrzöm a vélhetően magyar vonatkozású dokumentumokat, amelyeket korábban a katalógus alapján kigyűjtöttem. A két feladat egyidejű végzése nem volt szerencsés választás, a csoportok igényelték a folyamatos reflektálást a munkájukról, és a levéltár vezetőségével is én tartottam a kapcsolatot. Mégis elmondhatom, hogy sikerült harminckét számadáskönyvet⁵ átnézni, és magyar szempontból értékelni. Az esetek nagy részében találtam magyarokról szóló adatokat, ezek az OTKA adatbázisba fognak kerülni.

A levéltárnak előzetesen elküldtem a digitalizálandó anyag listáját. Az igazgatóság igen készségesen együttműködött velünk, előkészítették számunkra az összes dokumentumot, és egy kapcsolattartót rendeltek mellénk (Maria Carfi). Elmondható, hogy sikerült precedenst teremtenünk a modenai levéltárban, ahol ilyen jellegű összefogásra még nem volt példa, illetve lefektetnünk egy remélhetőleg hosszú távú együttműködés alapjait a modenai levéltár és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem között. A második héten interjút is készítették velünk az egyik helyi lap számára, ahol a csoport nevében elmeséltem milyen munkát végzünk a levéltárban.

A csoportok sokszor igen komoly erőfeszítéseket tettek a szokatlanul monoton digitalizáló munka érdekében. Tisztelet és dicséret illeti a résztvevőket, hogy a nehézségek ellenére kitartottak, komoly, és tudományosan felhasználható fényképanyagot készítettek.

---

⁵ Archivio di Stato di Modena, Camera Ducale, Amministrazione dei principi nr. 760-765, 768-785, 789-795

Hitelesítés

A Campus Hungary csoportos tanulmányút résztvevői aláírásukkal elismerik, hogy jelen voltak az úton, ott a pályázatban megjelölteknek megfelelő munkát végeztek, és a beszámolási kötelezettségüknek jelen írással eleget tettek.

Budapest, 2013. április 10.

Arezio Anna

Bácsatyai Dániel

Bojtos Anita

Dabasi Júlia

Dóbék Ágnes

Hende Fanni

Illési Zsófia

Kuffart Hajnalka

Libárdi Karolina

Mészáros Mátyás

Szovák Márton